

ВИКОРИСТАННЯ ВТОРИННИХ НАЗВ У КОМУНІКАТИВНИХ СИТУАЦІЯХ МЕДИЧНОГО ДИСКУРСУ (НА ОСНОВІ АНКЕТУВАННЯ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ)

Лариса ШУТАК, Галина НАВЧУК,

Буковинський державний медичний університет,
shutak.larysa@bsmu.edu.ua, navchuk.galina@bsmu.edu.ua

USE OF SECONDARY NAMES IN COMMUNICATIVE SITUATIONS OF MEDICAL DISCOURSE (BASED ON A QUESTIONNAIRE OF MEDICAL WORKERS)

Larysa SHUTAK, Halyna NAVCHUK,

Bukovinian State Medical University,
ORCID ID: 0000-0001-8038-4080; RESEARCHER ID: S-61-30-2016;
ORCID ID: 0000-0002-4624-1796; RESEARCHER ID: S-61-40-2016.

Лариса Шутак, Галина Навчук. Использование вторичных номинаций в коммуникативных ситуациях медицинского дискурса (на основе анкетирования медицинских работников). Цель статьи – исследовать причины и способы создания вторичных номинаций в современном украинском медицинском дискурсе, выявить особенности использования и назначения таких названий в разных коммуникативных ситуациях. В статье использованы следующие **методы исследования**: описательный, сравнительный и статистический.

Выводы. Методом анкетирования медицинских работников исследовано частоту использования вторичных наименований, то есть неофициальных заменителей медицинских терминов, в коммуникативной ситуации *врач – врач и врач – пациент*. Проанализированы вторичные названия, которые являются эвфемизмами к официальному медицинскому термину, отмечено их смягчающе-корректное назначение.

Ключевые слова: вторичная номинация, вторичные названия, медицинский дискурс, анкетирование медицинских работников.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасні лінгвістичні дослідження характеризуються особливою увагою до проблем вторинної номінації, проте досі немає єдиного трактування вторинних новотворів. В. М. Телія, зокрема, пропонує називати вторинними вже відомі в мові номінативні одиниці, що вживаються в новій для них функції називання¹. На думку В. Г. Гака, вторинні назви відображають процес, унаслідок якого та сама форма може пристосовуватися для виконання нових функцій². Інші дослідники розмежовують первинну і вторинну номінації на рівні слова та його значення, словосполучення та речення, причому первинна номінація репрезентує мовну дійсність через слово і словосполучення, а вторинна – реалізується в реченні; первинна номінація – це процес первинного називання предметів і явищ, вторинна – це творення слів за допомогою різноманітних словотворчих засобів, розпаду багатозначності, а також на основі метафоричних та метонімічних перенесень, перифрази, евфемізмів тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження як зарубіжних, так і вітчизняних мовознавців доводять, що вторинна лексична номінація є результатом природного розвитку мови, зумовленого пізнавальною і когнітивно-комунікативною потребою людини в її суспільно-історичній практиці. Виникнення нових назв

призводить до концентрації в словесному знакові нові інформації. Як зазначає С. А. Карпіловська, “новотвори відіграють провідну роль у зміні як українськомовного “креслення” дійсності в цілому (послугуючись термінами креслення, в її загальному вигляді), так і “креслення” окремих її об’єктів, їх сукупностей чи реальних і ментальних просторів з ними (їх вигляду у певній мовній проекції)”³. Попри активні пошуки дослідників у цьому напрямі, в українському мовознавстві типологія вторинних номінацій у медичному дискурсі мало вивчена, немає ґрунтовного дослідження щодо причин та способів творення вторинних назв у побутовому мовленні медичних працівників. Саме тому нам видається **актуальним** питання дослідження особливостей творення та використання вторинних назв у різних комунікативних ситуаціях українського медичного дискурсу.

У статті використано такі **методи дослідження**: описовий, порівняльний та статистичний.

Мета статті – методом анкетування з’ясувати причини використання вторинних назв у різних комунікативних ситуаціях, дослідити частоту використання творення вторинних назв, уживаних у комунікативних ситуаціях *фахівець – фахівець, фахівець – нефахівець* сучасного українського медичного дискурсу. Матеріалом для аналізу послугували вторинні назви, дібрані з побутового професійного мовлення працівників медичної галузі в різних комунікативних ситуаціях.

¹ Teliya V.N. Vtorichnaia nomynatsyia i ee vidy [Secondary nomination and its types], M.: Nauka, 1977, P. 129 [in Russian].

² Hak V. H. K tipologii lnhvsticheskikh nominatsyi [Towards a typology of linguistic nominations], M.: Nauka, 1977, P. 243 [in Russian].

³ Karpilovska Ye. A. Nova Ukraina u slovotvornii nominatsii: zminy u movnomu “kreslenni” svitu [New Ukraine in the word-forming nomination: changes in the linguistic “drawing” of the world], Vidobrazhennia istorii ta kultury narodu v slovotvorenii: Dopovidi XII Mizhnarodnoi konferentsii [Reflection of the history and culture of the people in word formation: Reports of the XII International Conference], Uporiadk. N. F. Klymenko, Ye. A. Karpilovska, K., 2010, P. 91 [in Ukrainian].

Виклад основного матеріалу. Для ґрунтовного дослідження типології вторинних найменувань ми провели анкетування медичних працівників.

Анкетування проводилося у трьох клінічних лікарнях: обласній клінічній лікарні м. Чернівці (Україна), Сторожинецькій центральній районній лікарні (Україна), Чернівецькій міській стоматологічній клініці (Україна).

Усього опитано 42 лікарі (100 %), з них – 18 лікарів, трудовий стаж яких складає від 5 до 10 років (42,8 %), 14 лікарів, трудовий стаж яких складає від 10 до 20 років (33,4 %) і 10 лікарів, трудовий стаж яких складає понад 20 років (23,8%).

Усі респонденти відповідали на два запитання:

Які вторинні найменування, тобто неофіційні заміники медичних термінів, використовуєте у *комунікативній ситуації лікар – лікар*? Чи часто *послугуєтеся такими конструкціями (так (зрідка, часто)) / ні?*

Які вторинні найменування, тобто неофіційні заміники медичних термінів, використовуєте у *комунікативній ситуації лікар – пацієнт*? Чи часто *послугуєтеся такими конструкціями (так (зрідка, часто)) / ні?*

Аналіз відповідей респондентів уможливив зробити такі висновки.

Комунікативна ситуація лікар – лікар

Близько 90% опитаних (37 лікарів різного фаху) дали ствердну відповідь на запитання: “Які вторинні

найменування, тобто неофіційні заміники медичних термінів, використовуєте у *комунікативній ситуації лікар – лікар*? Чи часто *послугуєтеся такими конструкціями (так (зрідка, часто)) / ні?*”. І лише п’ятеро лікарів (приблизно 10%) дали відповідь “ні”. З-поміж тих, хто відповів “так”, 20 (47,6%) додали “часто”, 17 (42,4%) – “зрідка”. При цьому варто зауважити той факт, що *послугуються* вторинними номінаціями лікарі різних вікових категорій, і чіткої градації за віком не спостерігається, хоча частіше використовують вторинні назви лікарі з більш тривалим трудовим стажем, що ми пов’язуємо з набуттям професійних навичок, опануванням не лише медичною термінологією, але й неофіційними заміниками термінів (див. табл. 1.1). У результаті дослідження з’ясувалося, що найуживанішими вторинними номінаціями є назви команд у ситуаціях, коли необхідна негайна реакція (див. табл. 1.2). Серед вторинних назв, якими медичні працівники часто *послугуються*, можна виокремити такі:

Запустити / відпустити пацієнта.

Каміння (у мовленні стоматологів).

Кинути тиск.

Одиничка, двійка і т.д. (у мовленні стоматологів).

Пацієнт миготить.

Посадити на трубу.

Проколоти / прократати пацієнта.

Процупувати / відтинати / різати.

Розмочити пацієнта.

Стукнути серце.

Таблиця 1.1

Трудовий стаж	Кількість респондентів	Відповідь “так”	Відповідь “так, зрідка”	Відповідь “так, часто”	Відповідь “ні”
Від 5 до 10 років	18 (42,8 %)	15 (83,3%)	12 (80%)	3 (20%)	3 (16,7%)
Від 10 до 20 років	14 (33,4%)	13 (92,9%)	3 (23,1%)	10 (76,9%)	1 (7,1%)
Понад 20 років	10 (23,8%)	9 (90%)	2 (22,2%)	7 (77,8%)	1 (10%)
Всього	42 (100%)	37	17	20	5

Таблиця 1.2

Вторинна номінація	У мовленні якого спеціаліста вживається	Ситуації	Приклади
<i>Запустити / відпустити пацієнта</i>	Анестезіолога	Надання невідкладної допомоги	Терміново вмикаємо дефібрилятор: треба <i>запустити</i> пацієнта.
<i>Каміння (у мовленні стоматологів)</i>	Стоматолога	Видалення твердих зубних відкладень	З кожним роком все більше пацієнтів звертається до стоматологів з проханням почистити <i>каміння</i> .
<i>Кинути тиск</i>	Кардіолога чи невропатолога	Огляд пацієнта, підготовка до операції	Під час операції пацієнт несподівано <i>кинув тиск</i> .
<i>Одиничка, двійка ...</i>	Стоматолога	Огляд пацієнта	Лікар-стоматолог зняв відбитки для виготовлення <i>одиночок, двійок і трійок</i> .
<i>5. Пацієнт миготить</i>	Кардіолога	Огляд пацієнта, встановлення діагнозу	Під час огляду виявилось, що <i>пацієнт миготить</i> .
<i>6. Посадити на трубу</i>	Анестезіолога	Надання невідкладної допомоги	Пацієнту важко дихати, треба <i>посадити на трубу</i> .
<i>7. Проколоти / прократати пацієнта.</i>	Терапевта, лікаря сімейної медицини	Огляд пацієнта, встановлення діагнозу	Для кращого ефекту лікування, необхідно Вас <i>прократати</i> .
<i>8. Процупувати / відтинати / різати / пересаджувати</i>	Хірурга, травматолога	Огляд пацієнта, встановлення діагнозу	Пацієнтові потрібна <i>пересадка</i> органа.
<i>9. Розмочити пацієнта</i>	Хірурга	Огляд пацієнта в після операції	Після операції пройшла доба, треба <i>розмочити пацієнта</i> .
<i>10. Стукнути серце</i>	Кардіолога	Надання невідкладної допомоги	Втрачаємо пацієнта, негайно <i>стукнути серце</i> .

На друге запитання: “Які вторинні найменування, тобто неофіційні заміники медичних термінів, використовуєте у *комунікативній ситуації лікар – пацієнт*? Чи часто *послугуєтеся такими конструкціями (так (зрідка, часто)) / ні ?*” – усі респонденти відповіли позитивно. При цьому варто зауважити, що такі вторинні

назви використовуються для пом’якшення звучання діагнозу, зрозумілості висловлювання, вони ніби наближують лікаря до пацієнта (див. табл. 2).

Серед найуживаніших вторинних назв, використовуваних у ситуації *лікар – пацієнт*, на особливу увагу заслуговують такі комунікативні формули:

Комунікативна формула	Ситуації	Приклади
1. Особливе використання займенника “ми”	Під час огляду, обходу	<i>Як ми себе почуваємо?</i>
2. Використання евфемізмів у процесі творення вторинних номінативних одиниць	Під час обходу оголошення діагнозу, час огляду	<i>Новоутворення замість рак, серцевий напад замість гостра серцева недостатність, бронхіт з астматичним компонентом замість астма, хімія замість хіміотерапія, серцевий напад замість тромбоз коронарних артерій, підвищений тиск замість гіпертонія.</i> Напр.: <i>У Вас діагностовано новоутворення, яке потребує оперативного втручання.</i>
3. Послугування вторинними суфіксальними лексемами для називання пацієнтів за властивою їм хворобою, інколи з відтінками згрублості, зневаги	Під час огляду, обходу	<i>Гіпертонік – хворий з підвищеним артеріальним тиском; гастритик – хворий на гастрит; пневматик – хворий на пневмонію; ревматик – пацієнт з патологією суглобів.</i> Напр.: <i>Оскільки Ви гастритики, то потребуєте санаторно-курортного лікування.</i>
4. Використання асоціативних зв'язків, унаслідок чого постали двокомпонентні номінації, які вживають замість іншомовних однослівних термінів	У ситуації знайомства, під час обходу	<i>Жіночий лікар замість гінеколог; чоловічий лікар замість уролог; дитячий лікар замість педіатр.</i> Напр.: <i>У нашій лікарні працює чудовий дитячий лікар, зверніться до нього за консультацією.</i>

Висновки. Отже, вторинні назви переважно такі, що характеризують клінічні процеси і потребують швидкої реакції на ситуацію, активно використовують лікарі різної спеціалізації в комунікативній ситуації *лікар – лікар, у ситуації лікар – пацієнт* переважають комунікативні форми, що пом'якшують чи роз'яснюють висловлювання.

Larysa Shutak, Galina Navchuk. Use of secondary names in communicative situations of medical discourse (based on a questionnaire of medical workers). The purpose of the article is to investigate the reasons and ways of creating secondary nominations in modern Ukrainian medical discourse, to find out the features of the use and purpose of such names in different communicative situations. In the article descriptive, comparative and statistical **research methods** are used.

The frequency of use of secondary names, namely unofficial substitutes for medical terms, in the communicative situation *doctor – doctor* was investigated by the method of questionnaires of medical workers. In the scientific work the circle of specialists is described who use secondary definitions as a informal substitutes for medical terms in a communicative situation *doctor – doctor*. The most common secondary names used in the situation of *doctors – patients* are analyzed.

Conclusions. Recent studies by both foreign and domestic linguists prove that the secondary lexical nomination is the result of the natural development of language due to the cognitive and cognitive-communicative needs of human being in socio-historical practice. The emergence of new names leads to a concentration of new information in the verbal sign. Secondary names as an euphemisms for official medical terms are named and their mitigating and correct purpose is noted.

Key words: secondary nomination, secondary names, medical discourse, questionnaire of medical workers.

Шутак Лариса – кандидат філологічних наук, доцент кафедри суспільних наук та українознавства Буковинського державного медичного університету, автор близько 160 праць наукового, навчально-методичного та публіцистичного характеру, з яких 1 монографія, 5 розділів до двох колективних монографій, 7 навчальних та навчально-методичних посібників з грифом МОН та МОЗ України, 1 національний підручник. Коло наукових інтересів: українознавство в системі вищої освіти, проблеми впровадження української медичної термінології, культура мовлення медичного працівника, національно-мовне виховання у ВНЗ, категоріальна граматики української мови.

та МОЗ України, 1 національний підручник. Коло наукових інтересів: категоріальна граматики української мови, порівняльне мовознавство, українська медична термінологія, лінгвопсихологія, українознавство в системі вищої освіти.

Shutak Larysa – Candidate of Philology, Associate Professor of Department of Social Sciences and Ukrainian Studies of Bukovinian State Medical University; she is the author of about 160 scientific, educational and critical publications, including 1 monograph, 5 sections in 2 monographs, 7 educational and teaching issues, which was approved by the Ministry of Education of Ukraine and the Ministry of Health of Ukraine, 1 national textbook. Research interests: Ukrainian, linguistics and cultural studies, problems of the research of Ukrainian medical terminology, the national language education in universities, categorial Ukrainian grammar.

Навчук Галина – кандидат філологічних наук, доцент кафедри суспільних наук та українознавства Буковинського державного медичного університету, автор близько 140 праць наукового, навчально-методичного та публіцистичного характеру, з яких 1 монографія, 5 розділів до двох колективних монографій, 7 навчальних та навчально-методичних посібників з грифом МОН та МОЗ України, 1 національний підручник. Коло наукових інтересів: українознавство в системі вищої освіти, проблеми впровадження української медичної термінології, культура мовлення медичного працівника, національно-мовне виховання у ВНЗ, категоріальна граматики української мови.

Navchuk Halyna – Candidate of Philology, Associate Professor of Department of Social Sciences and Ukrainian Studies of Bukovinian State Medical University; she is the author of about 140 scientific, educational and critical publications, including 1 monograph, 5 sections in 2 monographs, 7 educational and teaching issues, which was approved by the Ministry of Education of Ukraine and the Ministry of Health of Ukraine, 1 national textbook. Research interests: Ukrainian, linguistic and cultural studies, problems of the research of Ukrainian medical terminology, the national language education in universities, categorial Ukrainian grammar.

Received: 28.07.2021

Advance Access Published: September, 2021

© L. Shutak, H. Navchuk, 2021